

THE ROLE OF “INFORMATION CULTURE” IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Ulmasbek Karimov

base doctoral student

Fergana State University

Uzbekistan, Fergana

ABOUT ARTICLE

Key words: culture, modernization, information culture, subculture, information flow, internet, artificial intelligence.

Received: 26.12.24

Accepted: 28.12.24

Published: 30.12.24

Abstract: solving the question of the relationship of the concepts of “Culture” and “Information Culture” involves determining the specific functions of Information Culture. The need for a functional description of Information Culture is determined on this basis by the fact that it is formed in it not as an addition to the sphere of economy, entertainment or pure spiritual search, but as a working organism full of life, designed to serve the needs of society. The separation and disclosure of the content of the main functions allows a more accurate and multifaceted assessment of information and cultural phenomena and information activities in general.

JAMIYAT TARAQQIYOTIDA “AXBOROT MADANIYATI”NING O‘RNI

Ulmasbek Karimov

tayanch doktorant

Farg‘ona davlat universiteti

O‘zbekiston, Farg‘ona

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: madaniyat, modernizatsiya, axborot madaniyati, submadaniyat, axborot oqimi, internet, sun‘iy intellekt.

Annotatsiya: “Madaniyat” va “axborot madaniyati” tushunchalarining o‘zaro bog‘liqligi masalasini hal qilish axborot madaniyatining o‘ziga xos funktsiyalarini aniqlashni o‘z ichiga oladi. Axborot madaniyatining funktsional tavsifiga bo‘lgan ehtiyoj shu asosda unda iqtisodiyot, ko‘ngil ochish sohasi yoki sof ma’naviy izlanishlar sohasi qo‘shimchasi sifatida emas, balki jamiyat ehtiyojlariga xizmat qilishga

mo'ljallangan hayotga to'la ishchi organizm sifatida shakllanishi bilan belgilanadi. Asosiy funktsiyalarning ajratilishi va mazmuni oshkor etilishi axborot va madaniy hodisalarni va umuman axborot faoliyatini aniqroq va ko'p qirrali baholashga imkon beradi.

РОЛЬ “ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ” В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА

Улмасбек Каримов

базовый докторант

Ферганский государственный университет

Узбекистан, Фергана

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: культура, модернизация, Информационная культура, субкультура, информационный поток, интернет, искусственный интеллект.

Аннотация: решение вопроса о взаимосвязи понятий “культура” и “Информационная культура” предполагает выявление специфических функций информационной культуры. Потребность в функциональном описании информационной культуры определяется тем, что на этой основе она формируется в ней не как приложение к экономике, индустрии развлечений или сфере чисто духовных исследований, а как рабочий организм, полный жизни, призванный служить потребностям общества. Выделение и раскрытие содержания основных функций позволяет более точно и многогранно оценивать информационные и культурные явления и информационную деятельность в целом.

KIRISH

“Axborot asri” deb atalayotgan hozirgi zamonda ma'lumot olish va axborot almashishning qulay vositasi internetdir. Biroq bu tarmoqda hamma narsa aralash-quralash – oq bilan qora, ezgulik bilan yovuzlik. Shuning uchun ham yoshlarda xabar va ma'lumotlarni tahlil eta olish malakasini hosil qilish zarur. Zero, har qanday xabar ham to'g'ri va xolis bo'lavermaydi.

Insoniyat axborot oqimi tobora tezlashgan, yer shari aholisi kayfiyatini, ruhiyatini, maqsad va intilishlarini, qolaversa, butun tafakkur tarzini o'zgartirishga qodir bo'lgan axborot texnologiyasi vujudga kelgan bir davrda yashamoqda. Bu hozirgi zamon tsivilizatsiyasining o'ziga xos yutug'i. Xalqlar, mamlakatlar, davlatlar o'zaro munosabatlarini tobora yaqinlashtirishga, jaxon ijtimoiy-siyosiy jarayonlarini boshqarishga, dunyoviy kayfiyat, dunyoviy ruhiyat va maslakning vujudga kelishiga xizmat qiladigan mo'jizakor hodisa.

Ma'lumki “Madaniyat falsafiy, pedagogik va psixologik kategoriya sifatida har xil ma'nolarga ega. Ta'rifining to'g'riligiga ilmiy va pedagogik adabiyotlarda katta e'tibor beriladi.

Kontseptual va terminologik tahlil qilish tajribasini amalga oshirib, biz madaniyat fenomenini talqin qilish uchun mahalliy falsafiy va madaniy fanlarda rivojlangan etakchi yondashuvlarni ochib beramiz"[1]. Bugungi kunda, axborot iste'moli jarayoni ham o'ziga xos madaniyatni taqozo etmoqda-ki, madaniyatning bunday shakli insoniyat ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismiga aynishi zarur. Axborot iste'moli madaniyati globallashuv jarayonlarining xarakterli xususiyatlaridan biri bo'lgan, Internet tarmog'ijadal rivojlanib borayotgan hozirgi sharoitda, ayniqsa, muhim ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

"Insoniyat turmush tarzining rivojlanishi yangi-yangi kashfiyotlarning yaratilishiga sabab bo'lmoqda. Inson yangilik yaratish jarayonida har xil to'siqlarga duch keladi va shu to'siqlarni yengib o'tish mobaynida yana yangi ixtirolar vujudga kelaveradi. Lekin, hayot tajribalaridan ma'lumki, ko'pincha yangi kashfiyot ma'lum bir muammoni hal qilish jarayonida vujudga keladi. Biz so'zsiz kompyuter XX asrning buyuk kashfiyotlaridan biri desak yanglishmaymiz. Davr talabiga ko'ra, bugunga kelib, kompyuter texnologiyasi juda rivojlanib ketdi. Ma'lumotlarni boshqarish, ayniqsa, hozirgi kunda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ma'lumotlarni boshqarish tizimlariga bo'lgan talab kun sayin ortib bormoqda"[2, 6]. Shuning uchun, hozirgi davr kishisi oldida axborot tanlash imkoniyati shu qadar yuqori-ki, uning talabini qondira olmaydigan ma'lumotlar bir zumda qimmatini yo'qotishi aniq. Shu nuqtai nazardan qaraganda, hozirgi davrda axborot iste'moli avvalgilardan tubdan farq qiladi.

"Hozirgi paytda axborot maydoni, kommunikatsiya vositalari zamonaviy jamiyat hayotiga o'zining jiddiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Butun dunyoda axborotlashgan jamiyatning qanday bo'lishi haqidagi umumiy konsepsiya bo'lmasada, bizningcha, uning mohiyatini bir-biriga bog'liq quyidagi jarayonlar belgilaydi:

- axborot va bilimlar – ijtimoiy-iqtisodiy, texnologik va madaniy rivojlanishning haqiqiy o'zak qudratiga, uning qimmatli manbaiga aylandi;
- axborotni yetkazib berish va undan foydalanishni ta'minlovchi sohalarning ahamiyati shiddatli tarzda osha boradi;
- jamiyat faoliyatining har bir sohasiga taraqqiy etgan axborotlashgan kommunikation texnologiyalarning kirib kelishi mavjud ta'lim, mehnat, jamiyat hayot va dam olish tarzini keskin o'zgartiradi"[3].

"Axborot madaniyati" atamasini fanga birinchi bo'lib rus olimi G.G.Vorobiev kiritgan. Uning talqinida axborot madaniyati "axborot yondashuvidan foydalanish, axborot muhitini tahlil qilish va axborot tizimlarini yanada samarali qilish qobiliyati" sifatida namoyon bo'ladi.

Axborot madaniyatini tushunishning afzalligi shundaki, u axborot jarayonlari to'g'risidagi bilimlar hajmi bilan cheklanib qolmasdan, balki uni axborot faoliyatining o'ziga xos xususiyati sifatida taqdim etadi, garchi bu erda faoliyat yondashuvi etarlicha izchil ishlatilmayapti.

Axborot madaniyatining mohiyatini aniqlash nuqtai nazaridan samarali - bu odamlarning texnologik faoliyati prizmasi orqali ko'rib chiqiladigan yondashuv. Bunday tahlilni kanadalik olim Maklyuan amalga oshirdi, ammo u zamonaviy aloqa vositalari barcha ijtimoiy notinchliklar uchun yagona davolovchi vosita deb hisoblagan holda, axborot texnologiyalari rolini mutlaqlashtirdi. Uning qarashlarini tanqidiy tahlil qiladigan juda ko'p sonli ishlar mavjud bo'lgani uchun, biz bu masalada to'xtamaymiz.

Axborot madaniyatining izchilligi uning funktsiyalarining izchilligini belgilaydi. Nafaqat axborot madaniyati, balki umuman madaniyat funktsiyalarini tasniflash masalasi rus kulturologiyasi va falsafasida eng rivojlangan masalalardan biridir. Haqiqat shundaki, tadqiqotchilar printsipti, tasniflash mezonini tanlash va asoslash bo'yicha juda murakkab uslubiy muammoga duch kelishmoqda. Adabiyotda ushbu masala bo'yicha juda ko'p mazmunli hukmlar berilgan. Tasniflash asosi sifatida ko'pincha dominant tamoyil deyiladi, bu yetakchi funktsiyani ajratib ko'rsatishga imkon beradi va shunga muvofiq boshqa barcha funktsiyalarni, madaniyat sub'yektini (tashuvchisini), faoliyatni, ehtiyojni va hk.

Bizning nuqtai nazarimizga ko'ra, ehtiyojlarni strukturani shakllantiruvchi printsipti sifatida qabul qilish juda asoslidir, chunki axborot madaniyati funktsiyalarining har biri jamiyat va shaxsning har qanday ehtiyojlarini amalga oshirishga, qondirishga qaratilgan.

Axborot madaniyatining kognitiv funktsiyasi aks etuvchi va axborot jarayonlarining o'zaro ta'siri asosida shakllanadi va rivojlanadi va odamlarni bilish, vaziyatni ob'yektivlashtirish, xatti-harakatni bashorat qilish, rol tanlash, og'zaki va hissiy ma'lumotlarni etarli darajada idrok etish va uzatish qobiliyati va qobiliyati sifatida ishlaydi. Axborot madaniyatining bilish funktsiyasi fan sohasida alohida ahamiyatga ega. Bu yerda u voqelikning paydo bo'layotgan qiyofasida o'z tadqiqotini maqsad va dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni ishlab chiqarish, o'zgartirish, uzatish va idrok etish uchun sub'yektning istiqbolli talablari nuqtai nazaridan topadi. Axborot madaniyatining ma'lum darajasiz nazariyada fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning iloji yo'q, bu fanda ishlatiladigan tushunchalar, toifalar va boshqa belgilar tizimlari bilan ishlash qobiliyati va ko'nikmalarini nazarda tutadi.

Shunday qilib, kognitiv funktsiya turli xil belgilar tizimlari yordamida dunyoni aks ettirishning ma'lum bir usuli bo'lgan va shuning uchun kognitiv jarayonning zaruriy tarkibiy qismi bo'lgan axborot madaniyatiga xosdir.

Axborot madaniyatining kommunikativ funktsiyasi boshqa odamlar bilan ma'lumot almashishdan tashqarida mavjud bo'la olmaydigan shaxsning ijtimoiyligi bilan belgilanadi.

Faqatgina muloqotda shaxsning ma'naviy, ijodiy qobiliyatlari izchil rivojlanib boradi. Axborot madaniyatining kommunikativ funktsiyasi shakllangan muloqot normalari, standartlari va stereotiplarida o'z ifodasini topadi, uning yordamida har bir alohida shaxs boshqa shaxs yoki muayyan ijtimoiy, milliy, jinsi va yoshi va boshlang'ich sharoitida bo'lgan shaxslar guruhi bilan o'zaro munosabatlarning ma'lum bir shaklini tanlaydi. Normalar va standartlarning umumiyligi ijtimoiy tizimda shaxsiy, guruhviy va ommaviy munosabatlarni shakllantirish yo'llarini belgilaydigan madaniy-tarixiy muhitni shakllantiradi. Muloqot usullarini o'zlashtirish o'lchovi insonning umumiy madaniyati rivojlanish darajasining muhim ko'rsatkichlaridan biridir.

Axborot funktsiyasining mohiyati voqelikning "nusxasi"ni yaratishda, u yoki bu belgi tizimi orqali dunyoning ajralmas, mazmunli va umumbashariy rasmini namoyish etishda, eng muhimi bu tildir. Shuning uchun, boshqa madaniyatga ega bo'lgan odamlarning xatti-harakatlarini tushunish uchun, avvalambor, ma'no va ma'nolarning asosiy tashuvchisi vazifasini bajaradigan ularning tilini o'rganish kerak.

Axborot madaniyati – sub'yektlarning sinxron va diaxronli o'zaro ta'sirida ma'lumotlarni uzatish va qabul qilishning zaruriy sharti. Bu butun faoliyatni optimallashtirishga va yuqori sifatli ma'lumotlarni olishga yordam beradi. Hozirgi vaqtda ijtimoiy jarayonlarning tezligi va yo'nalishi axborotni ishlab chiqarish, saqlash, o'zgartirish, uzatish va iste'mol qilish usullariga bog'liq ekanligi bilan hech kim bahslashmaydi. Kompyuter inqilobi davrida ma'lum madaniyatning axborot funktsiyasi ustuvor ahamiyat kasb etadi, chunki uni amalga oshirish ijtimoiy taraqqiyotning tezlashishiga bevosita ta'sir qiladi.

Axborot va boshqaruvning ajralmas birligi axborot madaniyatida tartibga solish funktsiyasining mavjudligini belgilaydi. Har qanday ijtimoiy tizim sub'yektlarning xatti-harakatlari va faoliyatini tartibga solishi, atrof-muhit bilan muvozanatni saqlashi va sa'y-harakatlarni muvofiqlashtirishi kerak. Axborot madaniyati asosida barcha ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishga mo'ljallangan normalar, qoidalar, urf-odatlar va marosimlarning murakkab tizimi shakllanmoqda. Muayyan darajada tartibga solish funktsiyasini sub'yekt egallagan qadriyatlar bajaradi, chunki ular uning faoliyati "sohasini" aks ettiradi. Ammo qadriyatlar sub'yekt maqsadga erishish vositalarini ko'rsatmaydi.

Axborot madaniyatini tartibga solish funktsiyasining mohiyati maqsad va faoliyat dasturini ishlab chiqishda yotadi, bu yerda maqsad tartibga solishning asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Sub'yektlarning faoliyatini tartibga solish faqat ularning axborot ta'sirida faol ishtirok etishi bilan mumkin. Axborotni idrok etib, sub'yekt faoliyat jarayoni holati to'g'risida, uning maqsadi va natijasining tasodifiy yoki mos kelmasligi to'g'risida tasavvurga ega bo'ladi va tuzatishlar kiritadi. Bundan kelib chiqadiki, axborot madaniyatining tartibga solish funktsiyasi ijtimoiy tizimning funktsional talabidir. Ushbu funktsiyaning zaiflashishi tizimning yo'q qilinishini anglatadi.

Tartibga solish funksiyasi yordamida sub'yektlar ma'lumotni qidirishadi, almashadilar va idrok etadilar, so'ngra ularni "bezovta qiluvchi" omillar ta'sirining salbiy oqibatlarini yo'q qilish yoki zararsizlantirish uchun foydalanadilar. Ushbu holat jamiyatning har bir a'zosi uchun axborot madaniyatining tartibga solish tomonlarini o'zlashtirishi zarurligini ilgari surmoqda.

Axborot madaniyatining muhim vazifasi chet el madaniy guruhlarining bir-biri bilan doimiy aloqada bo'lish madaniy paradigmalarini o'zgartirishdir. Amerika madaniy antropologiyasida bu jarayon "akkulturatsiya" deb nomlanadi. Turli xil madaniyatlarga mansub odamlar o'rtasidagi aloqalarning kuchayishi sharoitida axborot madaniyati akkulturatsiya funksiyasini o'rganish muhim amaliy ahamiyatga ega.

XULOSA

Shunday qilib, axborot texnologiyalari samarali hayotning ajralmas qismi bo'lib, undan axborot faoliyatida foydalanish samarasi axborot madaniyatining muhim xarakteristikasi va jihati ekanligi haqida bahslashish mumkin. Axborot madaniyati bilish jarayonini rivojlantiradi va odamlarning madaniyat yaratuvchi faoliyatini ob'yektivlashtiradi. Axborot madaniyati yordamida inson ijtimoiy-tarixiy va madaniy haqiqatni faol ravishda o'zlashtiradi, insoniyat rivojlangan barcha boyliklarga egalik qiladi. U ijtimoiy voqelikning elementi, zudlik bilan madaniy mavjudotning qiymati, atributi sifatida ishlaydi. Zamonaviy sharoitda uning kommunikativ funksiyasi keskin kengayib bormoqda, bu insoniyatning umuminsoniy ma'naviy tajribasini birlashtirish zarurati bilan bog'liq. Jamiyat taraqqiyoti jarayonida to'plangan bilimlar mustaqil turdagi resurslar - jamg'armalarni ta'minlash va amalda barcha boshqa davlat resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishga mo'ljallangan axborot resurslari xususiyatiga ega bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Раимов, С. (2023). Madaniyat tushunchasining rivojlanishiga turli yondashuvlar tahlili. *Информатика и инженерные технологии*, 1(2), 649-652.]
2. M.T.Azimjanova, M.T.Muradova, M.S.Pazilov. Informatika va axborot texnologiyalari. O'quv qo'llanma. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Toshkent, 2013.
3. Karimov O., Karimova G. Axborot oqimi va axborot madaniyatining shakllanish tendentsiyalari //Scientific progress. – 2021. – T. 2. – №. 3. 747-bet.
4. M.Abdullayev. Madaniyatshunoslik. Qo'llanma. Farg'ona, 1997 yil.
5. Yahyo, Muhammad Amin. Internetdagi tahdidlardan himoya. Yordamchi o'quv qo'llanma. Toshkent, "Movarounnahr", 2016 yil.
6. Тешабоев, М., Каримов, Ў., & Каримова, Г. (2022). Глобаллашув Шароитида Ёшлар Тарбиясига Салбий Таъсир Этувчи Омиллар Ва Уларнинг Хусусиятлари. *SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 5(1), 382-388.
7. Abdurakhmonova, M. M., ugliMirzayev, M. A., Karimov, U. U., & Karimova, G. Y. (2021). Information Culture And Ethical Education In The Globalization Century. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(03), 384-388.
8. Sh.Usmanova. Sharq mamlakatlari sotsiologiyasidagi. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2016 yil.
9. E.Umarov, M.Abdullayev. Ma'naviyat asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2006 yil.